

Billeder af Kold

Af TORSTEN BALLE

NÅR man ser nøje på de kendte billeder af Christen Kold, opdager man, at de, især i mindre væsentlige enkeltheder, har en påfaldende lighed med hinanden, en lighed, der er så stor, at de må stamme fra det samme originale billede.

Nu findes der på Thisted museum to fotografier, udført af Carl Bech, Østergade 7, Odense, i størrelsen 5,5 x 9 cm (billede nr. 1), og et fotografi uden nærmere oplysninger i samme størrelse (billede nr. 2). På begge billeder er klædedragtens folder og kroppens og hovedets stilling ens, men der er visse forskelle i ansigtet. Håret på issen er meget lyst på nr. 1, men det er mørkt på nr. 2. Øjnene er også lyse på nr. 1 og mørke på nr. 2, og de har et noget forskelligt udtryk. Desuden er der mere med på nr. 1 end på nr. 2.

Billede nr. 1
Fotograf: Carl Bech. –
Original på Thisted
Museum.

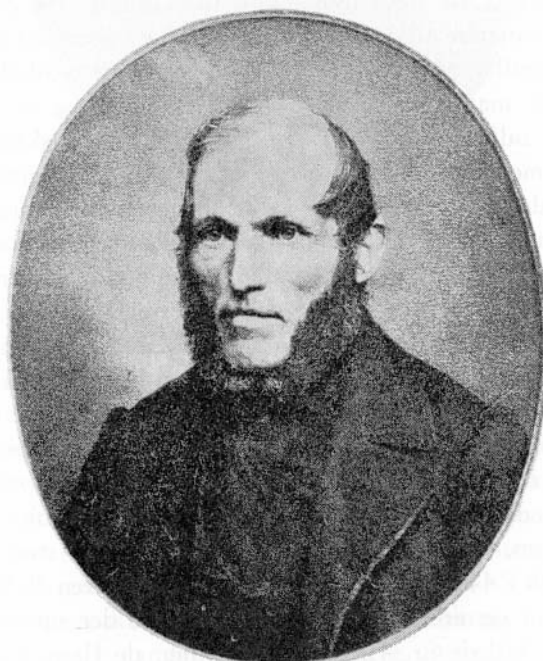

Billede nr. 2
Ukendt fotograf. –
Original på Thisted
Museum.

Disse forskelle tyder på, at nr. 1 er et originalt billede, og nr. 2 en retoucheret udgave af det. Hvis nr. 2 var det originale, ville der nemlig ikke være nogen grund til at gøre hår og øjne lysere, mens man nok kan se en vis mening i at gøre dem mørkere, hvis billede nr. 1 skulle affotograferes. Det næsten farveløse hår og de meget lyse øjne virker nemlig noget uharmonisk i sammenligning med de øvrige toner i billedet. Dertil kommer så, at på det ældste af de her gengivne litografier (billede nr. 3) er håret på Kolds isse også meget lyst. Det må altså snarest have haft nr. 1 som forbillede, og man må vel så på den tid have ment, at dette fotografi var originalt. Fotografen, Carl Adolph Bech, var samtidig med Kold og døde i Odense 1872 kun to år efter Kold, 52 år gammel¹). Det må også derfor antages, at fotografiet, billede nr. 1, er originalt. På nr. 2 har man da med vilje gjort hår og øjne mørkere, og derved er man så kommet til at ændre øjnenes udtryk. Det kan ses, at pupillerne er gjort større og ved den ene side når næsten til regnbuehindens ydre kant, hvad der er ganske unormalt.

På de to fotografier er partiet under hagen heller ikke ganske ens. På billede nr. 1 er det egentlig ikke let at se,

hvad der er mellem vesten og hagen. Det kan minde om en sløjfe eller knude på et halstørklæde, og et halstørklæde, i regelen af silke, hørte også med til den dragt, som bønder og jævne borgere bar, når de skulle være pæne, nemlig en skødefrakke, oftest af sort klæde, kantet med bånd, og en vest af blanktvævet stof (Kold havde en af atlask), der gik helt op til halsen og havde en kort, nedhængende krave. Derover var halsen dækket af et halstørklæde, der kunne være sort, gråt eller hvidt, ofte mønstret. Det er ret sikkert, at Kold også har båret halstørklæde, og det er måske et sådant, man kan se på billedet gennem et tyndt skæg. På billede nr. 2 er partiet mere skægagtigt og kunne se ud, som om det er retoucheret.

Billede nr. 3
Litograf: Harald Jensen. – Original på Thisted Museum.

Kold er vist ikke blevet fotograferet oftere, og det er vel især hans elever, der har fået hans portræt, men efterhånden som han blev kendt og hans gerning fik betydning, var der mange andre, der gerne ville have et billede af ham. Han var jo den egentlige foregangsmand for højskole og friskole, og det var ikke mere end rimeligt, at han fik en plads på væggen i de hjem, der var præget af højskolen, ved siden af Frederik den Syvende og Grundtvig. Et billede måtte i udførelse og størrelse svare nogenlunde til de andre, og der blev udsendt et litografi af Kold, udført af kunstneren Harald Jensen (1834-1913). Det måler kun 15 x 18 cm, men det er efter den tids mode omgivet af en bred, hvid kant, så skilderiet fik en passende størrelse alligevel. Dette litografi er åbenbart udført på grundlag af billede nr. 1. Det viser stor troskab mod det for mange enkeltheder vedkommende og er meget smukt udført med en fin fordeling af lys og skygge og gode mellemtoner (som fotografierne til dels mangler). Men der er foretaget en par ændringer, som forandrer udseendet betydeligt. Mundvigene er ikke som på fotografiet bøjet

¹ Meddelt af Landsarkivet for Fyn.

nedad, men snarere en anelse opad, og øjnene er mørkere og ser ud, som de sidder nærmere sammen. Harald Jensen har forøvrigt også udført nogle kultegninger på grundlag af fotografiet. En af dem hænger på Dalum Landbrugsskole²).

Da Harald Jensens litografi blev udsolgt og ikke fremstillet mere, og der stadig var mange, der gerne ville eje et billede af Kold, lod hans dattersøn, lærer Johs. Kold Pedersen, Odense, fremstille et nyt litografi i større format, 38 x 44 cm. Det blev udført af grafiker P. W. Johannsen og er vist det billede af Kold, der nu er mest kendt (billede nr. 4). Den forestilling, de fleste har om, hvordan Kold så

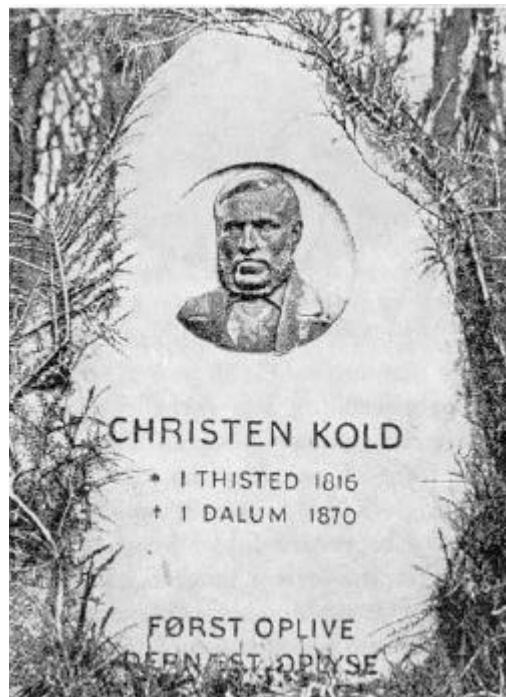
Billede nr. 4. Den rare Kold, den gode Kold.
Litograf: P. W. Johannsen. – Original på Thisted Centralbibliotek.

ud, stammer da fra dette billede.

Johs. Kold Pedersen udsendte en subscriptionsindbydelse på litografiet³), og heri fortæller han, at det er fremstillet efter et gammelt fotografi. Der er ingen tvivl om, at dette fotografi må være det, der her er gengivet som billede nr. 1. Klædedragten er også i dette tilfælde den samme, dog er vestens folder knap så korrekt gengivet som på Harald Jensens litografi, og mund og øjne er ændret endnu mere. Munden er blevet endnu mindre, og mundvigene bøjet lidt mere opad, næsten til et smil. Øjnene ligger ikke så dybt, og de indre øjenkroge er tydeligt kommet hinanden endnu nærmere. Desuden er kinderne ikke så indfaldne, og der er kommet fem rynker i panden, et helt nyt træk, der ikke findes på de ældre billeder. Under hagen er der nu rigtigt skæg, der kun er ganske lidt lysere end kindskægget. Den billedmæssige virkning er en anden, da litografiet er holdt mere gråt i gråt.

1942 blev der rejst en mindesten for Kold lige overfor Thisted Centralbibliotek. På den er der et bronzerelief af Kold, udført af Hans W. Larsen (billede nr. 5). Dette relief er sikkert udført efter P. W. Johannsens litografi, som det i nogen grad ligner.

Endelig blev der 1966 udsendt et frimærke i anledning af 150-året for Kolds fødsel. Det bærer Kolds billede i ståltryk, skåret af kunstneren Czeslaw Slania (billede nr. 6). Da frimærket kom frem, var der nogen diskussion om, hvilket billede af Kold, der havde været denne kunstners forbillede. Resultatet af denne diskussion blev, at det sandsynligvis var en af Harald Jensens kultegninger⁴).

Billede nr. 5. Mindesten for Kold.
Billedhugger: Hans W. Larsen.
Original overfor Thisted Centralbibliotek.

Sammenligner man nu billederne, falder det straks i øjnene, at ansigterne er så forskellige på trods af, at de ændringer, der er foretaget, synes at være små. Hvis man lægger det ældste fotografi (nr. 1) ved siden af det yngste litografi (nr. 4), siger de fleste: "Jamen, det er jo ikke den samme mand!"

Billede nr. 6. Frimærke.
Skåret af Czeslaw Slania.

² Aalborg Stiftstidende 20. febr. 1966, Jyllandsposten 6. marts 1966.

³ I Thisted Centralbiblioteks Koldsamling.

⁴ Som 2) og Thisted Amts Tidende 28. marts 1966.

Og det er det heller ikke. Portrætkunst vil altid være subjektiv. Billedet skal ligne, men det er ikke så meget det rigtige forhold mellem de enkelte mål i et ansigt, det kommer an på, som det, at billedet kommer til at give udtryk for personlige egenskaber, og når det som her drejer sig om et billede, der for offentligheden skal repræsentere en person, må det være karakteristiske egenskaber, billedet skal gengive, og ikke tilfældige stemninger. Der kan imidlertid tit være delte meninger om, hvilke egenskaber, der er karakteristiske for et bestemt menneske, og en kunstner kan så arbejde ud fra sin egen personlige opfattelse eller fx. ud fra den opfattelse, der er almindelig i tiden.

Det sidste vil være naturligt, hvis det drejer sig om et billede som dette litografi. Kold var død, og kunstneren måtte arbejde med et fotografi som forbillede. Skulle billedet nå ud i vide kredse, måtte han søge at give udtryk for den opfattelse af personligheden, som var almindelig i disse kredse. Billedet skulle svare til de forestillinger, man havde af ham.

Et ansigts udtryk bestemmes for en stor del af mund og øjne, og dem er det netop, der virker så forskelligt på det gamle fotografi og på P. W. Johannsens litografi.

Når man ser flygtigt på fotografiet og ikke kender meget til Kold, virker hans ansigt ikke just tiltalende. Udtrykket om munden synes stramt og lidt surt, og de stirrende, meget lyse øjne er nærmest lidt uhyggelige. Er man derimod af dem, der har hørt meget om Kold af de gamle, har læst meget om ham og af ham og har prøvet at leve sig ind i hans væsen og tanker, giver billedet helt andre indtryk, jo længere man ser på det. Den brede mund med de nedadbøjede mundvige bringer en til at tænke på en mangfoldighed af hvasse, kritiske og ironiske bemærkninger og taler, og man forstår, at de var udtryk for noget, der var meget karakteristisk for Kold. Der er også et fast og bestemt, næsten stædigt udtryk om denne mund, når man ret ser til. Har man så siddet længe og glædet sig over denne stærke Koldske mund og i tankerne opfrisket hans karske ord og derpå vender sig til litografiet, forfærdes man næsten. Mundvigene er bøjet blidt og

venligt opad, og den brede, hvasse mund er blevet til et lille pænt og rart snakketøj. Og det er ganske sikkert ikke en ubehjælpssomhed fra kunstnerens side, men gjort med vilje.

Ser man så efter denne ubehagelige opdagelse på øjnene, gentager forfærdelsen sig. På litografiet er der et par almindelige, pæne, dejligt gode og lidt sørgmodige øjne, der ser ret udtryksløst og uinteresseret fremad, mens øjnene på fotografiet, ualmindelige ikke alene ved deres påfaldende store afstand, men også ved deres meget lyse farve, ikke ser, men ligesom *skuer* fra de dybe øjenhuler langt ud i det fjerne, som ind i en anden verden. Det er en seers blik, ikke en hr. middelmands.

Så kommer man til at tænke på Kolds ord: *Ja ja, bi bare til jeg er død, så skal I se, hvilken rar en, jeg bliver. Så siger de allesammen: den rare Kold, den gode Kold.*

*Balder den gode, han er sød,
salig at prise, for han er død!"⁵*

Og det er netop sagen. Andre stormænd er også blevet opfattet forskelligt på forskellige tider. Luther er på samtidige billeder et kraftigt, varmblodigt renaissancemenneske. Senere gør man ham skiftevis til en lærd professor, en from sjælehyrde, en mild lærer, alt eftersom tidens idealer var.

Opfattelsen af Christen Kolds væsen havde for det store flertals vedkommende også ændret sig. Han stod ikke længere for folk som den kæmpende, hvasse profet, men som en god og rar mand, der sad og fortalte for børn og unge i stedet for at plage dem med lektier, en mand, der så gerne ville gøre dem lysvågne for alt stort og skønt hernelen. Det er den opfattelse, der er kommet til udtryk på litografiet, og der er sandhed i den, for Kold blev blidere med årene og dømte anderledes mildt om folk, som han havde eller havde haft imod sig⁶).

Men den, der holder af Kold, også som han var i sin ungdom og i kampårene, vil nikke til det gamle fotografi og sige: "Ja det er nu også dig, Kold."

(Kilde: Historisk Årbog for Thy og Mors 1970, side 347-356).

⁵ Morten Eskesen: Samliv med Kold: s. 4.

⁶ Morten Eskesen: Samliv med Kold, s. 70.